

Noves aportacions sobre les primeres pugeses catalanes del segle XIV

X. SANAHUJA ANGUERA

De mica en mica, la numismàtica catalana s'enriqueix amb noves aportacions sobre la història de les monedes locals. Les pàgines de l'*Acta Numismàtica* recullen periòdicament novetats tant pel que fa a l'aparició de peces inèdites, com a l'exhumació de documentació referent a les iniciatives locals de fabricar i fer circular moneda pròpia.

El que és menys habitual és presentar documentació inèdita o poc coneguda sobre les primeres emissions de pugeses (monedes amb el valor circulatori mínim d'un quart de diner), efectuades a Catalunya a cavall dels segles XIII i XIV. Moltes d'aquestes fabricacions no ens han deixat cap rastre documental. En aquest article presento dos interessants documents inèdits referits a les viles d'Àger i Almenar, transcripció d'un document poc conegut de les pugeses d'Agramunt, i miraré de delimitar l'origen i l'evolució d'aquesta curiosa iniciativa monetària, iniciada a Lleida a finals del segle XIII i que encetà una prolongada tradició d'emissions locals de moneda al nostre país.¹

1. ÀGER: DUES EMISSIONS DE PUGESES EL 1328 I 1329 I MUNICIPALITZACIÓ DE LA CONCESSIÓ

La importància del nou document referent a Àger (doc. 1) rau en dos aspectes remarcables. D'una banda ens assabenta d'una segona emissió de pugeses, l'any

1. La catalogació de les monedes d'aquest article es basa en l'obra de referència de Miquel CRUSAFONT: *La moneda catalana local (s. XIII-XVIII)*, Barcelona, 1990, i també en les actualitzacions publicades a l'*Acta Numismàtica* pel

1329, consecutiva a la primera, atorgada uns mesos abans, el 1328.² De l'altra, és tracta de l'únic document conegut d'aquesta època que relaciona les emissions de moneda atorgades a un particular amb les respectives autoritats municipals de la vila receptora de la moneda.

El document, signat pel rei Alfons el Benigne, està datat a Tarragona, el 23 de febrer de 1329. El primer paràgraf consisteix en el recordatori de la primera concessió atorgada a Ramon Cortit, el 22 de novembre de 1328, per tal que pogués fabricar i fer córrer pugeses a la vila i vall d'Àger. Es tracta d'una còpia literal del document original, tal com el presentà fa temps J. Salat. Ramon Cortit obtingué la llicència amb l'única obligació de passar comptes amb el batlle de la vila. A continuació, es recorda que Ramon Cortit havia obtingut una segona ampliació de la concessió que li permetia fabricar pugeses de manera vitalícia. Aquesta ampliació, tal i com assenyala el document, li fou tramesa en una carta sense segellar, la qual no tenim constància que s'hagi conservat. Al tercer paràgraf, el monarca explica com dos síndics de la Universitat d'Àger se li queixaren dels abusos ocasionats per les pugeses fabricades per Ramon Cortit. Els síndics argumentaven que el beneficiari havia fabricat pugeses en excés i que, per aquesta causa, la resta de monedes de curs legal i amb contingut d'argent desapareixien de la circulació. Sense saber-ho, els síndics d'Àger feien referència al que en economia hom anomena llei de Gresham, segons la qual quan conviuen dues monedes diferents en la circulació, la moneda més dolenta acaba per expulsar la més bona i facilita l'augment dels preus. El síndics demanaven que el rei proveís remei urgent, i el quart paràgraf ens assabenta de l'acord a què arribaren.

L'acord havia de respectar dues clàusules de les concessions anteriors, que entraven en conflicte. D'una banda Ramon Cortit estava obligat a recanviar les pugeses sempre que la gent ho reclamés

[...] quandoquique dicte pugessie ab eadem valorem minuerentur seu ab aliquibus recipi communiter recusarentur ipsas pugessias iuxta earum valorem et extimationem reciperet a personis quae ipsas tenerent et per suos successores recipi imposterum facere.

Però Ramon Cortit havia aconseguit concessió perpètua, mentre visqués, per a poder-les fabricar i fer-les circular.

[...] concessissemus eidem Raimundo quod quamdiu viveret posset cudere seu cudi facere in dictas villa et valle Agerensis monetam pictarum sive pugesas de metallo eris dumtaxat sub forma promissa.

mateix autor: «Acreixements a la moneda catalana local», *Acta Numismàtica*, núm. 24, 1994, p. 141-174, i «Segona addició de monedes catalanes locals», *Acta Numismàtica*, núm. 27, 1997, p. 71-110.

2. La primera ja havia estat comunicada per J. SALAT, *Tratado de las monedas labradas en el Principado de Cataluña*, 1818, doc. XXIV.

Així doncs, amb l'acord també calia evitar que en el futur les pugeses de Ramon Cortit tornessin a causar els mateixos problemes que havien causat aleshores. L'acord final va consistir en el següent: Ramon Cortit havia de recobrar 500 sous de les pugeses que havia recollit la Universitat d'Àger, i podia deixar 240 sous més en circulació, de manera que mentre visqués no calgués recanviar-los. La vila i la vall d'Àger s'havien de fer càrrec de l'administració d'aquests 240 sous i havien de substituir les pugeses per unes altres que duguessin el senyal o l'escut de la població.

[...] per nos concederetur eidem Universitati quod posset cudi facere de dictas pictas ad signum ipsius universitatis prout eis cuderetur necessarium ac utile occurrere Universitati predictae, iuxta concessiones nostras promissas quamdiu dictus Raimundus vitam duxerit in humanis.

D'aquesta manera, Ramon Cortit va poder obtenir un crèdit vitalici de 240 sous jaquesos, mentre que els síndics d'Àger evitaven el col·lapse monetari de les administracions municipals reduint la quantitat de monedes en circulació.

Aquest document pot semblar l'anella perduda que ens mancava per conèixer el pas de les emissions de particulars a les emissions plenament municipals. Però és possible que el cas d'Àger fos aïllat i que aquest model no es repetís en d'altres poblacions. Com argumentaré més endavant, les emissions municipals de moneda al segle XV i als segles posteriors no estan relacionades de cap manera amb les emissions particulars del segle XIV i, per tant, no és imprescindible l'existència d'un procés de municipalització de la moneda particular a poblacions com Balaguer, Agramunt o Ponts, per citar les que coneixem.

2. AGRAMUNT: UNA DESCONEGUDA CONCESSIÓ A PONÇ CUC, ANTERIOR AL 1331

La notícia de la concessió atorgada pel rei Alfons III a Pere Ferrer, l'any 1331, per tal que pogués fabricar i fer circular pugeses a Agramunt ens la proporcionà Josep Salat en forma de registre documental.³ Botet no trobà el document en qüestió. Ara, el podem presentar sencer i en podem treure més informació (doc. 2).

Datat a Tortosa el 15 de setembre, el document ens assabenta que, anteriorment, un tal Ponç Cuc, habitant d'Agramunt, havia rebut el mateix tipus de permís de mans del comte Ermengol X. La concessió de Ponç Cuc era vitalícia i sembla que es dugué a terme. Les encunyacions de Ponç Cuc, les podem relacionar amb les pugeses que duen un puig cimat de llir envoltat de bordura d'escacs, i que

3. J. SALAT, v. I, p. 116.

M. Crusafont ja havia atribuït a la vila d'Agramunt.⁴ El fet de dur la bordura d'es-cacs ens les relaciona cronològicament amb les pugeses possiblement fabricades a Balaguer per Arnau de Cervera, entre 1300 i 1314, també gràcies a una concessió del comte Ermengol d'Urgell.

3. ESTAT DE LA QÜESTIÓ SOBRE LES PRIMERES PUGESES CATALANES

3.1. Origen, causes i extensió del fenomen

Sembla segur que les primeres pugeses es van fabricar a Lleida poc abans del 1299, i que després l'exemple va ser força imitat. L'àrea geogràfica on van sorgir les pugeses es ben concreta: la ciutat de Lleida, les marques reials de Cubells i Camarasa, i la part meridional del comtat d'Urgell. També sembla segur, malgrat l'opinió contrària de J. Botet, que l'origen primer d'aquesta iniciativa fou el context de penúria de la moneda jaquesa, en circulació en tots aquests territoris conjuntament amb l'encara més escassa moneda agramuntesa, pròpia del comtat d'Urgell.

Dues circumstàncies avalen aquesta teoria. La primera són les notícies documentals referents al curs precari de la moneda jaquesa. Així, l'any 1300, des de Saragossa, Jaume II atorgà un fur segons el qual s'ordenava acceptar qualsevol diner o òbol jaquès, tot i que estigués foradat, trencat o amb aspecte bru, segurament a causa de la seva mancança.⁵ La segona és que no coneixem cap fabricació de moneda local a la Catalunya del segle XIV fora de l'àmbit de circulació de la moneda jaquesa, i aquest fet constitueix per si mateix una prova de la vinculació de les emissions de pugeses amb el curs de la moneda aragonesa.⁶

El vincle entre la moneda jaquesa i les emissions de pugeses del segle XIV obre la possibilitat de l'existència d'emissions locals a d'altres poblacions aragoneses properes a la zona identificada.

Ara bé, la multiplicació d'encunyacions de pugeses durant la primera meitat del segle XIV no només s'explica per aquest context originari de penúria de moneda menuda. De ben segur que dos factors més van ajudar a l'èxit de les pugeses: els beneficis obtinguts a curt termini de la fabricació d'una moneda sense contin-

4. M. CRUSAFONT i J. COLOMÉ, «Pugesa inèdita d'Agramunt», *Gaceta Numismática*, núm. 83, 1986, p. 63-67.

5. «Ut omnes denarii, nisi sint falsi indifferenter recipiantur: Omnes denarii iaccenses qui falsi non sint recipiantur ab omnibus hominibus ab panem, et ad vinum, et ad omnes alias mercaturias, et emptiones et venditiones... sive sint facti, sive perforati, vel rubei, vel etiam scantellati: et non sit aliquis ausus de caetero recusare». Publicat per: A. SAN PIO Y ANSÓN, *Algunas consideraciones relativas a la moneda labrada en Aragón. Discurso leído en la solemne apertura de los estudios del año académico de 1925 a 1926*; Saragossa, Universidad Literaria de Zaragoza, 1925, p. 59.

6. Unes poques notícies existents, referents a Àger, Vic i Vilafranca del Penedès, s'han demostrat falses.

gut d'argent, i la progressiva necessitat de finançament de les incipients administracions municipals i senyorials.

D'aquests factors no en tenim gaires proves documentals, però podem fer un exercici d'imaginació. És l'època en què els consells municipals s'organitzen, es desenvolupen les estructures municipals i, amb elles, nous oficis públics i nous impostos. Paral·lelament es desenvolupa l'administració reial i els incipients consells municipals necessiten diners per a poder pagar la cada cop més efectiva fiscalitat reial. Una emissió de pugesses en circulació podia servir, a una entitat municipal, per a capitalitzar una bona suma de diners a curt termini, al mateix temps que s'esperava anar-les recobrant lentament a la gent mitjançant els impostos indirectes. D'altra banda, els agents senyorials, exercint com a batlles o com a beneficiaris d'algun monopoli (el molí, el forn) també podien dur a terme una emissió de pugesses per tal de capitalitzar els diners invertits en l'adquisició de l'ús del monopoli, i al mateix temps estar segurs que la gent, en acudir en demanda dels seus serveis, es veuria obligada a acceptar les monedes sense valor intrínsec. Sobre aquests punts tornaré més endavant.

Pel que fa a la cronologia límit d'aquestes emissions cal fer unes precisions. Excepte en el cas atípic de Lleida, no coneixem cap emissió de pugesses més enllà del 1331. Aquesta dada és coherent pel fet que les emissions podrien haver-se acabat un cop solucionats els problemes d'abastiment de la moneda jaquesa, quan se'n reprengué la fabricació, l'any 1350, i encara abans, l'any 1346, quan hom introduí el curs de la moneda barcelonina a Lleida juntament amb l'ús tradicional de la jaquesa.⁷

Tampoc crec possible intentar relacionar aquestes emissions de pugesses amb les emissions de moneda local que es multiplicaren a Catalunya a partir de la segona meitat del segle XV. Durant la Guerra Civil del segle XV, va ser la penúria de la moneda barcelonina la que provocà una allau d'encunyacions locals. Però ambdós moments històrics resten separats per més de cent anys, massa temps per creure en un manteniment d'unes emissions que, sovint, eren puntuals i planejades per a restar en circulació uns pocs anys. Una població emissora de moneda a finals del segle XV no ha de ser *necessàriament* una població emissora de moneda a principis del segle XIV, i a l'inrevés. D'altra banda, cal recordar que l'emissió de pugesses al segle XV es redueix únicament a la ciutat de Lleida (on continuava la tradició i on hi havia un privilegi de concessió a perpetuïtat), mentre que a la resta de poblacions ja fabricarien monedes d'un diner que, a més, reberen el nom de ploms o senyals per primer cop (els casos documentats d'Àger o Balaguer, per exemple).⁸

7. J. BOTET, *Les monedes catalanes*, 1908-1911, v. 2, p. 119, doc. XXVIII. Arxiu de la Corona d'Aragó, Cancelleria Reial, reg. 882, f. 128.

8. Per Àger vegeu: F. FITÉ LLEVOT, *Reculls d'història de la vall d'Àger*, Àger, 1985, p. 508, 513 i 514. Per Balaguer vegeu X. SANAHUJA, «Aportació documental sobre les monedes locals del segle XV: Balaguer i Tàrraga», *Gaceta Numismática*, núm. 146, 2002, p. 37-44.

A la inversa, els mots plom i senyal no apareixen a la documentació del segle XIV.⁹

Queden dues qüestions pendents. Una és conèixer la identitat dels particulars, que en comptes de les autoritats municipals, aconseguiren concessions puntuals per a fabricar i fer circular pugeses. L'altra és trobar l'explicació de per què es va optar per fabricar pugeses i no pas òbols o diners. Sobre la primera qüestió en parlaré extensament més endavant. Sobre la segona, les hipòtesis resten obertes. J. Botet havia relacionat la tria del valor de pugesa amb l'origen mateix de les emissions de moneda local.¹⁰ És a dir, Botet argumentava que era la necessitat d'un valor fraccionari mínim, indispensable per a una zona econòmicament deprimida, el que havia obligat a l'inici de la fabricació de moneda local de poc valor. L'argumentació de Botet no la crec vàlida perquè d'una zona econòmicament deprimida (i la que ens ocupa no hi ha constància que ho fos) no se'n desprèn la necessitat de monedes de poc valor. Al contrari, la necessitat de monedes fraccionàries assenyala un creixement del petit comerç, dels serveis, i de les taxes fiscals, que la moneda de curs legal en circulació, desbordada, no pot abastar.

Si recorrem un altre cop a la imaginació, car els documents callen, podem pensar que d'una moneda fiduciària, sense valor intrínsec, amb un valor mínim de pugesa, si hom en feia un mal ús podria causar hipotèticament menys perjudici a la població que no pas si hom li atorgava el valor d'un diner.¹¹ Es tractaria, doncs, d'un mecanisme de seguretat pública que l'administració reial hauria tingut en compte en el moment d'atorgar una regalia tan important com la fabricació i la circulació de moneda. També podem pensar, d'una manera més pràctica, que el valor de la pugesa podia encaixar perfectament amb certes impositcions establertes des de la municipalitat o amb algun dret que percebien els beneficiaris de monopolis senyorials. Són hipòtesis que caldria comprovar.¹²

9. Una prova més de la manca de tradició d'encunyar moneda local fiduciària abans de la Guerra Civil del segle XV rau en el fet que quan s'iniciaren les primeres emissions, entre 1464 i 1466, a Balaguer, Tortosa, Lleida, Tàrraga, Cervera, i potser a Berga, hom optà per fabricar sisens o terços de croat d'argent, i no pas ploms o senyals. Precisament, la fabricació de sisens era el remei que havia adoptat des de feia dècades la ciutat de Barcelona per tal de fer front a la manca de moneda menuda i a la impossibilitat de fabricar diners de tern. Si hagués existit una certa tradició d'encunyacions locals a Catalunya, aquestes ciutats hagueren optat des d'un principi per fabricar moneda fiduciària, i no pas amonedar argent. La innovació d'encunyar senyals i ploms és degué iniciar probablement a Tarragona, vers el 1465; a continuació s'estengué lentament per les poblacions sota domini de Joan II; després l'exemple fou imitat a les poblacions fidels a la Generalitat, des de 1470; i finalment, sota el regnat de Ferran II es multiplicaren per tota Catalunya, entre 1480 i 1494.

10. J. BOTET, *Les monedes...*, v. 2, p. 92.

11. Inicialment les pugeses equivalien a un quart de diner jaqués, és a dir, segons el canvi oficial, a 0,375 diners de tern barcelonins. A partir de l'any 1346, les pugeses de Lleida van passar a valer un sisè de diner jaqués i un quart de diner barceloní, de resultes de la introducció d'aquesta moneda a la ciutat.

12. A tall d'exemple, una deliberació del Consell lleidatà del 6 de juny de 1488 estableix en pugeses el valor de la impositció sobre les càrregues de verema: «Del·liberaren que sien imposades tres pugeses per càrrega de venema, lo qual dret sie arrendat al més donant», Arxiu Històric de la Paeria (APL), Prohomenia de Capbreu de l'any 1488, reg. 371, f. 21, inèdit.

3.2. Reconsideració cronològica de les pugeses de Lleida

Hi ha uns quants estudis sobre les pugeses de Lleida, els uns centrats en les monedes, els altres centrats en els documents, però no sembla que cap d'ells n'hagi deixat clara la cronologia. L'únic intent seriós d'aproximació cronològica el feren Ignasi Puig i Miquel Crusafont l'any 1981.¹³ La tesi es recolzava en l'anàlisi paleogràfica de les peces, que duen llegendes gòtiques i llatines. Aquesta seriació fou recollida posteriorment per Crusafont a *La moneda catalana local*. L'anàlisi paleogràfica argumentava que les llegendes gòtiques havien de ser anteriors a les llatines. Personalment no crec que la paleografia esdevingui una eina màgica en l'estudi numismàtic. L'exemple més proper el tenim en les monedes barcelonines del segle XVI, on simultanegen llegendes gòtiques en l'argent i en el billó amb llegendes llatines en l'or, i on cap anàlisi paleogràfica hauria previst que els croats a nom de Ferran el Catòlic encara es batien l'any 1584. En el cas que ens ocupa, però, hi ha encara més evidències de la impossibilitat de fer cas de la paleografia. Així, les pugeses que Puig i Crusafont classificaven com a més antigues per dur lletres gòtiques majúscules regulars duen exactament el mateix tipus de lletra que els senyals de Tarragona atribuïts amb certesa al regnat de Ferran el Catòlic, la qual cosa esdevé una paradoxa.

Amb l'allau de nous tipus monetaris locals que han anat apareixent els darrers anys de resultes de la publicació de *Les monedes Catalanes* i l'entusiasme de col·leccionistes i estudiosos, també han aparegut noves emissions de pugeses lleidatanes. El mateix Crusafont n'ha publicat unes que ha classificat com a pertanyents a les primeres emissions del segle XIII-XIV.¹⁴ Independentment del tipus de lletra, les noves peces presenten un estil prou clar per a encabir-lo en aquesta primera època.

La meua hipòtesi és que totes les pugeses lleidatanes anteriors a la Guerra Civil del segle XV podrien ser peces incuses de llautó, i que potser no es van encunyar pugeses de coure a dues cares fins força anys més tard, cap al 1480. Malauradament són pocs els documents existents sobre la moneda pugesa de Lleida. Però els pocs que coneixem no contradiuen del tot aquesta nova hipòtesi. Fixem-nos-hi:¹⁵

El 1366 es fabriquen pugeses «als motles acostumats».

El 1402 els framenors fabriquen ells mateixos una partida de pugeses, la qual cosa podria fer pensar que són peces incuses.

13. M. CRUSAFONT i I. PUIG, «Classificació de la moneda pugesa de Lleida a través de l'anàlisi paleogràfica (s. XIII-XVI)», *Acta Numismàtica*, núm. 11, 1981, p. 144-64.

14. M. CRUSAFONT, «Segona addició de monedes catalanes locals», *Acta...*, núm. 19-21.

15. Totes les notícies documentals han estat estretes de: F. MATEU LLOPIS, *Datos y documentos para la historia monetaria de Lérida, siglos XIII a XVII*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdenses, 1945; i de J. A. TARRAGÓ PLEYAN, *La moneda pugesa de Lleida*, Lleida, 1977, llevat dels casos indicats.

El 1434 trobem una notícia important. El Consell acorda substituir les pugeses de llautó per unes altres del mateix metall, però que pesen aproximadament el doble («vint sous tornaven a deu poch mes»). La informació és prou clara: no es pot referir a dues emissions de pugeses encunyades a dues cares perquè no coneixem emissions d'aquest tipus amb els pesos tan dispars; però tampoc es pot referir a la substitució de pugeses incuses per pugeses encunyades, car la diferència de pes seria molt més elevada. Només es poden tractar de dues emissions d'incuses, una primera de petita i una segona de més gran que pesés una mica menys del doble que la primera. Coneixem peces d'aquestes característiques? Doncs sí, hi ha emissions d'incuses que pesen 0,35 g i n'hi ha d'altres que pesen 0,6 g. Per arribar aquí hem hagut d'observar les monedes, però de fet el mateix Consell lleidatà ens avançava la solució a l'enigma quan, al mateix document, es feia ressò que havia estat impossible que el llautó amb què s'havien fabricat les noves peces tingués un pes uniforme («E vist per practica que lo lautó de ques fan les dites pugeses nos pot haure tot d'un pes car lo un pese més que l'altre»). Aquesta dificultat tècnica mostrada pel Consell s'explica només en el cas que les peces es batessin sobre planxes de llautó, que no sempre es podien adquirir del mateix gruix. El 1435 es diu que ha estat robat l'encuny de fer pugeses, fet que confirma que les pugeses d'aquest temps eren incuses.

El 1457 es parla «d'emprenta o motlle», en singular.

El 1468 hom es planteja engegar una nova emissió.

El 1479, un document de Cervera exhumat per Llobet Portella ens assabenta de la retirada i la substitució de les pugeses lleidatanes.¹⁶

El 1482, a l'interrogatori d'un falsificador, es diu que les pugeses autèntiques eren encunyades i no foses, i que eren de llautó i no courejaven. Sembla clar, doncs, que l'emissió acordada el 1479 va produir pugeses encunyades a dues cares, encara de llautó. En el procés també s'explica que qui feia les monedes era Miquel Mas, el mestre de la seca nomenat en temps de Joan II.

El 1483, Tàrraga reaprofitava una partida de pugeses de Lleida desmonetitzades.¹⁷ Crusafont identificà un d'aquests exemplars, que duen un escudet amb àliga bicéfala (Crus. 2166). Tot i que descriu la peça com a d'aram, el cert és que ha de ser de llautó, perquè el tipus de lletra que du coincideix amb les pugeses que el mateix Crusafont assenyala com de llautó (Crus. 1752). El mateix any, i per tal de substituir les pugeses desmonetitzades, el Consell lleidatà acordà una nova fabricació de pugeses «de bon metall i del cuny bo».¹⁸

El 1486 trobem un nou acord de fabricar 100 lliures de pugeses bones, grosses i de bon aram. És possible, per tant, que el gruix de les pugeses fabricades des del

16. J. M. LLOBET PORTELLA, «La circulació monetària a la vegueria de Cervera segons la documentació comarcal (1338-1497)», *Gaceta numismàtica*, 1994, núm. 115, doc. 12, p. 55.

17. J. M. LLOBET PORTELLA, «Les monedes i pellofes de Tàrraga», *Acta Numismàtica*, vol. V, p. 77.

18. APL, Prohomenies de l'any 1483, f. 100-100v, 25 d'agost.

1483 també fos fet amb aram, i no pas amb llautó. Aquest és el primer document que ens esmenta l'aram en la fabricació de les pugeses. Potser és una casualitat, però aquesta data no és gens allunyada de les dates conegudes per altres poblacions que començaren a utilitzar l'aram per a les seves monedes en substitució d'altres metalls més tous com el llautó o el plom: Cervera (1484), Tàrraga (1483), l'Albi (1484).

Finalment, la darrera notícia que coneixem és del 1495: a Cervera hi havia una partida de pugeses desmonetitzades que hom resolgué fondre per fer-ne una campana.¹⁹ És obvi que ens falta més informació. D'altra banda, sabem que el redreç monetari de 1492-1494 obligà el cessament de totes les emissions locals catalanes, però aquesta ordre no afectava per força el privilegi peculiar de la ciutat de Lleida. En aquest sentit, les pugeses desmonetitzades del 1495 podien haver estat substituïdes per unes altres, o també podien haver esdevingut les darreres pugeses en circulació.

És cert que l'escassetat de documents no ajuda la interpretació. Però mentre no n'apareguin de nous, podem convenir que els que coneixem no contradiuen la nova teoria proposada. El document menys propici és precisament el primer, del 1366, perquè parla de motlles, en plural, i aquesta expressió ens pot remetre, encara que no forçosament, a l'encunyació a dues cares. La nova ordenació cronològica que en resulta pot ser aquesta:

p. a. 1299-1434	Incuses de llautó, mòdul petit. Emissions curtes.
1434-1479:	Incuses de llautó, mòdul gran. Emissions curtes.
1479-1483:	Encunyades de llautó. Emissions mitjanes.
1483-1493 o després:	Encunyades d'aram. Grans emissions.

Afegim que els documents del segle XIV que ens assabenten de les quantitats encunyades ens parlen d'emissions curtes de 100 lliures, però això sí, que s'anaven sumant en el circulant. En qualsevol cas, unes emissions curtes coincideixen amb l'escassetat de les monedes incuses conegudes i, en canvi, no s'adiuen amb les abundants pugeses d'aram que han sobreviscut el pas del temps.

És evident que la nova proposta no resol tots els dubtes. N'hi ha dos de particularment inquietants. Un és constatar que, atesa l'evidència numismàtica actual, és molt agosarat creure que les emissions de pugeses batudes a dues cares s'iniciaren en una data tan tardana com el 1479/1483. Sobretot si tenim en compte que no tenim notícia de batiments més enllà del 1493! Però, com a mínim, també podem adduir que moltes de les pugeses que presenten llegendes es-
trafetes o un estil particular poden ser falsificacions d'època. Això ja ens elimi-

19. J. M. LLOBET PORTELLA, «La circulació monetària a la vegueria de Cervera segons la documentació comarcal (1338-1497)», *Gaceta...*, 1994, núm. 115, doc. 25, p. 60.

naria un bon nombre de varietats d'encuny, que ara per ara encara es tenen per autèntiques.

El segon dubte és, encara, com atribuir les anomenades mitges pugeses. Es tracta d'unes peces enigmàtiques, anepígrafes, encunyades a dues cares, però de mòdul força petit, amb un estil molt diferent del que retrobem a la resta de monedes lleidatanes. Sense cap indici, no podem descartar que hagin estat fabricades al segle XIV o al XV, aleshores s'haurien d'intercalar dins l'ordenació proposada.

3.3. Seqüència d'emissions i identificació de les peces

Podem agrupar les concessions per a batre pugeses en quatre o cinc grups segons l'origen, de manera que aquesta divisió ens faciliti llur correcta identificació. Insisteixo en el fet que aquestes primeres encunyacions locals eren de pugeses, i hi rebien aquest mateix nom. Els mots plom o senyal no s'emprarien per a designar la moneda local fins a la segona meitat del segle XV, en un context prou diferent.

A. *Concessions reials de Jaume II.* Es tracta de concessions atorgades als incipients poders municipals. Coneixem els casos de Cubells i Camarasa, el 1299, i podem deduir el mateix de Lleida, lleugerament anterior, i Almenar. Sabem segur que la concessió perduda atorgada a Lleida fou redactada a perpetuïtat, i això explica el perquè del manteniment del valor de la pugesa en les emissions de Lleida durant el segle XV. Les pugeses fabricades en virtut d'aquestes primeres concessions podrien dur exclusivament l'heràldica local, tal com coneixem per Cubells i Lleida.

B. *Concessions a viles d'adscripció senyorial.* Algunes poblacions que no eren senyorejades per la corona també van fer circular pugeses pròpies. No se sap si aquestes emissions s'iniciaren amb l'exclusiu consentiment dels seus senyors feudals, que hipotèticament podrien conservar algun dret monetari, o si també van ser autoritzades directament per l'administració reial. Coneixem els casos de les viles de Fraga i Mequinensa, ambdues posseïdes pels Montcada. De Mequinensa es coneix almenys una peça cronològicament atribuïble en aquesta època. A Fraga, són diverses les emissions d'incuses de llautó que es coneixen. Crec plausible que totes aquestes emissions de moneda fragatina corresponguin exclusivament al segle XIV. Em recolzo en tres indicis:

—D'una banda, no he trobat cap document generat pel municipi de Fraga durant els segles XV i XVII que esmenti la circulació de moneda pròpia en aquesta època.

—De l'altra, no coneixem cap població que, dins de l'àmbit de la moneda ja-

quesa, fabricués i fes circular moneda pròpia més enllà del segle XIV. A diferència del comtat d'Urgell i de la ciutat de Lleida, les poblacions de la Franja de Ponent no abandonaren mai la moneda jaquesa per la de Barcelona.

—I finalment, existeix una certa similitud tipològica entre les monedes incuses de Fraga i les pugesses incuses de Lleida que, com he argumentat més amunt, m'inclino a atribuir majoritàriament al segle XIV.

És possible que, a part dels Montcada altres llinatges gaudissin del dret d'atorgar concessions monetàries similars. Malauradament, no s'ha localitzat documentació referent a altres possibles famílies que haguessin atorgat concessions monetàries.

C. *Concessions comtals d'Ermengol X*. Coneixem dos casos, el d'Arnau de Cervera a Balaguer i ara el de Ponç Cuc a Agramunt. Són concessions a particulars i no pas a municipis. És plausible pensar que la bordura d'escacs que presenten algunes de les pugesses conegudes faci referència no pas al referent geogràfic del comtat d'Urgell sinó precisament a l'heràldica de l'autoritat concessora, en aquest cas el comte Ermengol. Així doncs, restaria vigent l'atribució que en el seu dia féu M. Crusafont de les pugesses amb cérvol i bordura d'escacs a Balaguer, i sembla possible atribuir a l'emissió de Ponç Cuc les pugesses amb puig cimat de llir i bordura d'escacs, que el mateix autor ja havia considerat d'Agramunt. Ara bé, les pugesses amb escut ple de cairons o amb pals, descobertes no fa massa temps, no poden ser atribuïdes a Tàrraga,²⁰ vila que mai va pertànyer al comtat d'Urgell i que, per tant, no hauria pogut obtenir cap concessió del comte Ermengol.

La dificultat a l'hora d'atribuir aquestes peces rau en el fet que desconeixem si l'escut central fa referència a la població on havien de circular les pugesses, o bé a l'heràldica particular del beneficiari de l'emissió. No crec descartable que les noves incuses amb bordura d'escacs i escut central ple de cairons puguin correspondre a una altra emissió a Balaguer, atès que els catorze anys de govern del comte Ermengol així ho permeten.

D. *Emissions comtals de Teresa d'Entença*. També d'aquest període coneixem unes emissions de pugesses a nom de la comtessa Teresa, generalment atribuïdes a Balaguer, i de les quals no en sabem res més. El fet de dur la titulació comtal ens les pot fer considerar com a emissions regulars de curs general per a tot el comtat. Això explicaria perquè no apareixen esmentades en el document de la concessió a Pere Cornelles: no van ser considerades com a referent immediat de concessió personal.

20. M. CRUSAFONT, «Segona addició de monedes catalanes locals», *Acta...*, núm. 27, 1997, làm. 32 i 33.

E. *Concessions comtals posteriors a Ermengol X*. Malauradament no s'ha conservat l'arxiu comtal d'Urgell. Per tant, no coneixem cap document monetari del temps dels comtes Ermengol X i Teresa d'Entença, ni tampoc cap del temps del comte Jaume. És una llàstima perquè, atesa l'evidència numismàtica, el nombre de concessions degué ser força elevat.

Ens hem de conformar amb els privilegis atorgats pel rei Alfons III en qualitat d'administrador del comtat d'Urgell en nom del seu fill Jaume. Alguns d'aquests documents, segurament no tots, es conserven a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i ja eren coneguts per Salat i Botet. Alfons el Benigne, en només quatre anys, atorgà més de cinc concessions a particulars perquè fessin circular pugeses en una determinada població, segurament amb l'assentiment de les autoritats locals. Tenim documentats casos a Balaguer, Àger, Agramunt, Ponts i Almenar, però és possible l'existència d'altres emissions. Les pugeses procedents d'aquestes fabricacions duen el nom i/o el senyal del beneficiari. La darrera concessió coneguda és del 1331, però en podem deduir una altra l'any 1333, ja en temps del comte Jaume. En qualsevol cas, aquestes concessions difícilment poden allargar-se més enllà de l'any 1346, època en què la moneda agramuntesa s'equiparà amb la barcelonina.

TAULA RESUM

—Grup A: Concessions reials a municipis de la Corona (a. 1300-d. 1350).

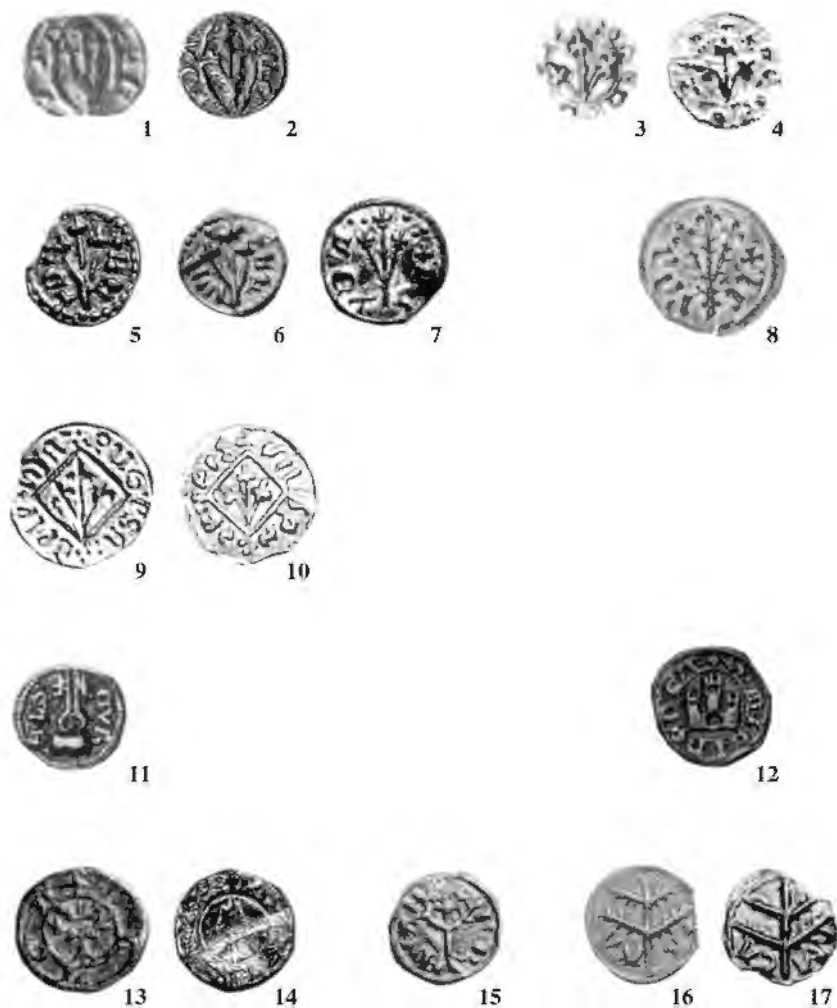
LLEIDA	p. a. 1299-d. 1350	(+)LEYDA, diverses emissions	1-8
CUBELLS	1299	CVBELS	11
CAMARASA	1299	desconeguda	
ALMENAR	p. a. 1299	desconeguda	

—Grup B: Concessions a viles senyorials (v. 1300-v. 1350).

MEQUINENSA	+S·MICINENCA	12
FRAGA	(+)FRAGA, diverses emissions	13-17

—Grup C: Concessions comtals d'Ermengol X (1300-1314).

BALAGUER	Arnau de Cervera	Cérvol	18-20
AGRAMUNT	Ponç Cuc	Puig	21
?	?	Escut	22-23

Làmina 1

LLEIDA: 1 a 10. Pugeses incuses de llautó. Observeu la semblança tipològica d'algunes emissions amb les de Fraga, més avall. CUBELLS: 11. Pugeses incusa, de mida similar a les núm. 5 a 7 de Lleida i 15 de Fraga. MEQUINENSA: 12. Pugeses semblant a la 13 de Fraga i a les 3 i 4 de Lleida. FRAGA: 13 a 17. Pugeses de llautó. La núm. 17 és inèdita de llegenda per dur la partició FRAGA

—Grup D: Emissió comtal de Teresa d'Entença, amb l'escut d'Urgell (1314-1327).

BALAGUER (?) T(ER)·COM	Moneda de curs general per a tot el comtat?	24-26
-------------------------------	---	-------

—Grup E: Concessions comtals posteriors a Ermengol X (1314-v. 1346).

E. 1: de Teresa d'Entença (1314-1327).

No tenim cap dada documental sobre aquest període perquè els arxius del comtat d'Urgell no s'han conservat, però és gairebé segur que es van atorgar concessions semblants a les anteriors i les posteriors.

E. 2: del rei Alfons III com a administrador del comtat d'Urgell (1327-1331).

ÀGER	1328	Ramon Cortit	+S·RAMON·CORTIT	28
ÀGER	1329	Vila i Vall d'Àger	desconeguda	
AGRAMUNT	1331	Pere Ferrer	desconeguda	
ALMENAR	1328	Vidal d'Almenar	+S·ALMENARY (o similar)	30
BALAGUER	1328	Pere de Cornelles	+S·P·CORNELLES	29
PONTS	1328	Ramon Porcell	+S·R·PORCELL	27

E. 3: de Jaume I (1331-1346).

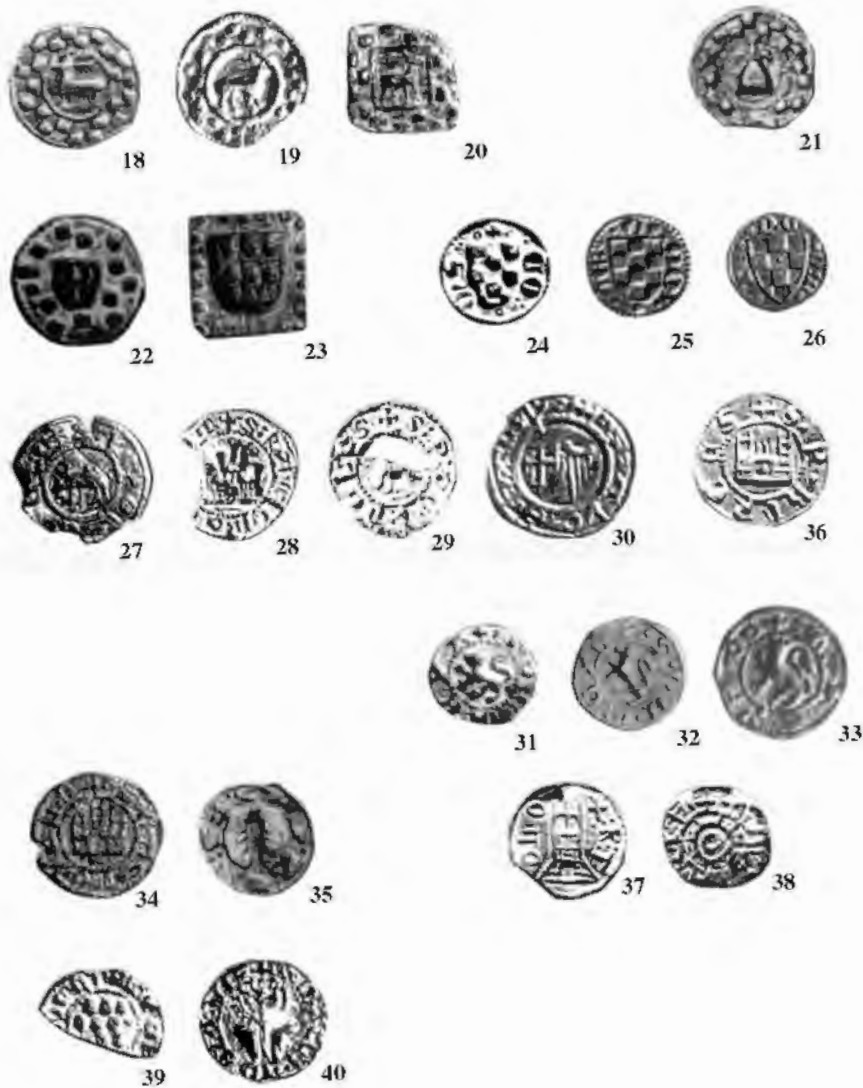
Tampoc tenim cap dada documental sobre aquest període. L'única concessió que podem deduir és la que podria haver obtingut Ramon Burgès, batlle d'Àger l'any 1333, per fer circular pugeses en aquesta població.²¹

ÀGER	v. 1333	Ramon Burgès	+S·R·BURGES	36
------	---------	--------------	--------------------	----

Serà molt difícil poder relacionar certes concessions conegudes amb exemplars numismàtics ben identificats. Les monedes poden dur l'heràldica local o del beneficiari, o totes dues, o cap d'elles. Com en d'altres poblacions emissores, caldrà una casualitat o una intuïció per poder atribuir les peces. I a l'inrevés, coneixem monedes de difícil atribució a cap concessió coneguda:

+S·DE·MEYA o similar (imatge 31-33). Aquesta emissió fou presentada per Crusafont i Montañès l'any 1986 i atribuïda a Vilanova de Meià (la Noguera), principalment perquè Antich Roca esmenta aquesta població, l'any 1564, com a

21. Vegeu la referència més endavant, a la nota 30.

Làmina 2

CONCESSIONS D'ERMENGOL X: 18 a 20. Pugeses de Balaguer d'Arnau de Cervera. 21. Pugeses atribuïda a Agramunt. 22 i 23. Pugeses incertes. EMISSIONS COMTALS: 24 a 26. Pugeses de la comtessa Teresa d'Entença. CONCESSIONS D'ALFONS EL BENIGNE: 27. Pugeses de Ramon de Porcell de Ponts. 28. Pugeses de Ramon Cortit d'Àger. 29. Pugeses de Pere Cornelles de Balaguer. 30. Pugeses d'Almenar, probable emissió de Vidal d'Almenar. CONCESSIONS DEL COMTE JAUME: 36. Pugeses de Ramon Burgès, d'Àger. EMISSIONS INCERTES: 31 a 33. Pugeses atribuïdes a Vilanova de Meià. 34. Pugeses atribuïda amb força possibilitats a Castelló de Farfanya. 35. Incusa amb el nom Barber. 37. Incusa amb el nom Toló. 38. Incusa amb el nom Margarit. 39. Incusa amb el camp vairat. 40. Incusa amb llegenda incerta i un element vegetal en el camp.

una de les que fabricaven o havien fabricat moneda. El seu estil, però, recorda més el de les peces conegudes del segle XIV. Aleshores hauria de ser l'antiga població de Meià.

+**S·CASTEYLLO** (imatge 34). Incusa amb un castell que Crusafont atribuï, amb força possibilitats, a la vila de Castelló de Farfanya.

+**D·BARBER** (imatge 35). Es tracta d'una pugesa, clarament atribuïble al segle XIV, que sembla dur un barb en el camp.

+**R·TOLO** (imatge 37). La lletra R que encapçala la llegenda d'aquesta peça només pot remetre al nom d'un concessionari, avui desconegut.

+**R·MARGARIT** (imatge 38). Aquesta peça, de factura simple, sembla dur el nom d'un concessionari oblidat.

Altres: Algunes peces de lectura incerta semblen correspondre's a aquesta època. Per exemple, la CRUS 2315 (imatge 39) que du un camp ple de vairs heràldics, o la incusa amb llegenda i element vegetal incerts publicada per Crusafont al primers acceixements amb el núm. 22 (imatge 40).

D'altres peces anepígrafes, que tipològicament podrien ésser ubicades al segle XIV, presenten problemes a l'hora de situar-les en el temps. Així, les incuses amb les armes dels Mur podrien correspondre a una emissió de menuts posterior, ja que consta la fabricació de moneda local a Vilamur (Pallars Sobirà) durant el segle XVI. I les incuses atribuïdes a Anglesola, de les que es coneixen més de sis varietats, podrien pertànyer a les emissions del segle XV documentades per aquesta vila, o també a d'altres emissions més antigues d'altres poblacions.

Cal tenir en compte que la fabricació de monedes locals incuses de llautó no es limita a aquests primers anys del segle XIV. Als segles XVI i XVII van ser moltes les poblacions que optaren per fabricar diners i senyals de llautó batuts per una sola cara. És imprescindible distingir i separar les primeres emissions de pugeses jaqueses d'aquesta segona onada d'emissions concentrada principalment en dues àrees geogràfiques: el Camp de Tarragona i les comarques occidentals del Pallars, la Noguera, l'Alt Urgell i el Solsonès.

4. SOBRE LA IDENTITAT DELS BENEFICIARIS DE LA FABRICACIÓ DE PUGESSES. EL CAS DE VIDAL D'ALMENAR

Miquel Crusafont fou el primer que s'interrogà sobre la identitat d'Arnau de Cervera, Ramon Cortit, Vidal d'Almenar i tots els altres que reberen concessió per a poder fabricar pugeses a principis del segle XIV.²² Amb bon criteri, Crusafont observà que «era probable que la proliferació de concessions respongués a la

22. M. CRUSAFONT, *La moneda catalana local...*, p. 53.

necessitat dels reis i dels darrers comtes urgellencs de compensar d'alguna manera els seus fidels o els seus creditors».

Ara podem donar a conèixer aspectes de la identitat d'alguns d'aquests personatges.

De tots ells, **Ramon Cortit** fou segurament el que més importància assolí dins l'administració reial-comtal d'Alfons III. Un Ramon Cortit, veí de Balaguer, havia obtingut del monarca consecutives concessions de franquícia perpètua entre 1321 i 1322.²³ Entre 1322 i 1324, Ramon Cortit consta com a senyor de Vallfogona i procurador a la vall d'Àger, en nom dels infants Alfons i Teresa.²⁴ Entre 1322 i 1323, Cortit participà en la compra dels castells de l'Ametlla i Montagne²⁵ i l'any 1328 el mateix rei confirmà la seva jurisdicció sobre el lloc de l'Ametlla.²⁶ El 1329, Ramon Cortit consta com a procurador del comtat d'Urgell i vescomtat d'Àger, càrrec que segurament exercí poc temps més.²⁷ Entre 1331 i 1333, Ramon Cortit continuava sent el senyor de Vallfogona.²⁸ És possible que Ramon Cortit fos fill de Pere Cortit, que exercí de batlle de Balaguer cap al 1309.²⁹

Ramon Burgès, de qui coneixem una pugesa incusa atribuïda a Àger, consta com a batlle d'aquesta població l'any 1333.³⁰

Ramon Porcell, que féu circular pugeses a Ponts l'any 1328, era segurament el batlle d'Altés (Bassella, l'Alt Urgell), l'any 1330.³¹

A Balaguer, un **Arnau de Cervera** exercia de notari públic de la Cort comtal l'any 1308.³² Es podria tractar del mateix personatge que rebé la concessió del comte Ermengol per a fer circular pugeses a la ciutat.

Però el personatge que ens interessa més és **Vidal d'Almenar**, jutge del comtat d'Urgell segons els documents coetanis.³³ L'any 1328, el mateix dia que rebé la concessió per a fer circular pugeses a Almenar en rebé una altra en què Alfons III li concedia facultat per a construir un molí de blat a la mateixa població i que es pogués proveir d'aigua de la sèquia de Sarrià (doc. 3). La coincidència de les dues concessions, la de la moneda i la de l'establiment del molí, no pot ser una casualitat. Podem deduir que la fabricació de pugeses havia de permetre que Vidal obtingués els diners necessaris a curt termini per finançar la inversió del molí blader. Amb el temps, els ingressos obtinguts amb el funcionament del negoci per-

23. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Reg. 384, f. 164 i 386/387, f. 12.

24. Eduardo CORREDERA, *El archivo de Ager y Caresmar*, Artes Gráficas Romeu, Balaguer, 1978, doc. 1208 i 1219; ACA, reg. 427.

25. ACA, reg. 388, f. 42.

26. ACA, reg. 476, f. 257.

27. ACA, reg. 545.

28. E. CORREDERA, *El archivo...*, doc. 1329.

29. E. CORREDERA, *El archivo...*, doc. 1076.

30. Arxiu de la Biblioteca de Catalunya, fons d'Àger, reg. 4270.

31. ACA, reg. 545, f. 36.

32. D. DOMINGO, *Pergamins de privilegis de la ciutat de Balaguer*. Lleida 1997, doc. 7, 5 d'abril de 1308.

33. D. DOMINGO, *Pergamins...*, doc. 1275.

metrien la retirada de les monedes posades en circulació. L'operació era ben pensada perquè Vidal podria retirar les monedes de manera lenta, a mesura que la gent d'Almenar les anés gastant al seu negoci.

El que es desprèn d'aquesta emissió de moneda particular és el mateix que retrobarem en tantes altres emissions de moneda municipals dels segles posteriors: la necessitat d'aconseguir un finançament ràpid per a qualsevol inversió, i el desig de retornar els diners aconseguits i recanviar les monedes als seus posseïdors de la manera més lenta possible.

5. DOCUMENTS

I

1329, 23 de febrer. Tarragona

El rei Alfons, com a administrador del comtat d'Urgell, dóna el vist-i-plau al pacte acordat entre Ramon Cortit i el síndic de la Universitat d'Ager segons el qual es municipalitza la fabricació de pugeses i es redueix la quantitat de peces en circulació, i concedeix el privilegi de poder fabricar les monedes amb el senyal de la Universitat.

Nos Alfonsus etc, attendentes nos cum carta nostra concessisse fideli nostre R. Cortiti ad beneplacitum quod posset cudere seu cudi facere in villa et valle Agerensis monetam pictarum sive pugasas de metallo eris dumtaxat ad figuram sive signum ipsius Raimundus in eisdem impressus, prout aliis quibus in comitatu Urgelli potestatem cudendi pictas contulerimus cudebant seu cudi faciebant ac fecerant easdem et quod tenerentur antequam dictas pictas sive pugasas inciperet cudere seu cudi facere assecurare idonee in posse baiuli eiusdem ville Agerensis per ydoneas cauciones quod quandoquunque dicte pugesias ab eadem valorem minuerentur seu ab aliquibus recipi communiter recusarentur ipsas pugasias iuxta earum valorem et extimationem reciperet a personis quae ipsas tenerent et per suos successores recipi imposterum facere, prout hoc et alia in dicta carta mea data Ilerde decimo kalendis decembri anno Domini millesimo CCC XX octavo latius et plenius continentur. Postmodum volentes ipsum Raimundum gratia prosequi ampliari concessimus eidem Raimundo quod quamdiu viveret posset cudere seu cudi facere in dictas villa et valle Agerensis monetam pictarum sive pugasas de metallo eris dumtaxat sub forma promissa. Et inde mandavissemus facere sibi cartam quae carta non dum extitit sigillata.

Nunc autem cum per parte universitatis ville predictae Agerensis assereretur ut dicitur quod dictus Raimundus fecerat cudi de predictas pictas sive pugasas in numero quod excedebat modum gratia quod alia moneta curribilis in dicta valle vix in ibi reperabantur, propter quod universitas predictae ville dampnificabatur et in magnum universitates ipsius redundabat incomodum ac etiam detrimentum et posset in posterum propter huiusmodi concessionis nostras amplius redundare fuissetque nobis per parte dicte universitatis humiliter supplicatum ut super hiis indempnitate dictarum universitatum dignaremur, salubre remedium imparturi fuit inter Jacobus Roselli et Montsonum de Olzina, habitatores dicte ville per par-

te dicte universitatis, et dictum Raimundum Cortiti pactum deductum de nostro beneplacito et assensu quod solutis per dictam universitatem primitus dicto Raimundo Cortiti per expensis ac laboribus per omne ratione promissa fecis et sustentis quingentis solidus iacenses et quod recipiant ab eadem Raimundo de precis predictis iam per ipsum fecis usque ad quantitatem et ducentorum quadraginta solidum eiusdem monete dicto Raimundo recuperante reliquas pictas si que sint ab illis in quorum posse existant, cederent eis locum suum idem Raimundus per promissis renunciando gratis supradictis ita quod per nos concederetur eidem universitati quod posset cudi facere de dictas pictas ad signum ipsius universitatis prout eis cuderetur necessarium ac utile occurrere universitati predicte, iuxta concessionem nostras promissas quamdiu dictus Raimundus vitam duxerit in humanis. Ideo ad humilem supplicatorem Raimundi Cortiti et Jacobi Rosselli et Montsoni de Olzina predictorum nobis exhibitam compositioni ac pacto huiusmodi consentire volentes tenore presentes: concedimus vobis dictis Jacobi et Montsoni ac universitate predicte quod vobis facientibus ac procurantibus cum effectum quod dicta universitas compositionem et pactum predicta forma habeant et observent quod de dictas pictas sive pugeses possit cudere dictam universitas seu cudi facere prout eidem universitate ad utilitatem ipsius visum fuerit expedire signum dicte universitatis inprimendo in eis iuxta formam ac tenorem concessionum per nos ut predicto Raimundo factarum quamdiu idem Raimundi Cortiti vixerit ut est dictum, mandantes per presentem procuratori dicte vallis nec non baiulis villarum seu locorum ipsius vallis, quatenus, concessionem nostram huius modi et avinentia supradictam firmas habeant et observent et faciant ab aliis inviolabiliter observari et non contraveniant nec aliquem contravenire permitant alique ratione quamdiu dictus Raimundus Cortiti vixerit ut est dictum. In cuius rei testimonium presentem cartam nostram inde fieri iussimus nostro pendenti sigillo munitam et datum Terrachone VI kalendas marcii anno Domini millesimo CCC XX nono.

Arxiu de la Corona d'Aragó. Cancelleria Reial, reg. 545, f. 17v-18v. Inèdit.

2

1331, 15 de setembre. Tortosa

El rei Alfons III concedeix a Pere Ferrer d'Agramunt la facultat de fabricar pugeses.

Nos Alfonsus etc, attendentes quod Poncius Cuch habitator Acrimontis cui nobilis Ermengaudus quondam comes Urgelli potestatem seu licencia concessit dum vixeret cudendi seu cudi faciendi in dicta villa monetam pictarum sive pugeses de metallo aeris dumtaxat ad figuram sive signum eius in eisdem impressum est universe carnes ingressus et nobis pro parte vestri Petri Ferrarii habitatoris Acrimontis per dilectum consiliarium nostrum Ferrarium Columbi priorem Frage cui plurimum tenemur attentis serviciis per eum nobis impensis et que impendere cotidie non cessat fuerit supplicatum ut vobis concessionem cudendi pictas sive pugeses de metallo eris dumtaxat concedere dignemur. Idcirco supplicationibus ipsius benigniter inclinati. Cum presenti carta nostra concedimus vobis dicto Petro Ferrarii at vobis plenam conferimus potestatem quod quamdiu vixeritis possitis cudere seu cudi facere in dicta villa Acrimontis monetam pictarum sive pugeses de me-

tallo eris dumtaxat ad figuram sive signum vestri in eisdem impressu prout alii quibus in comitatu Urgelli potestatem cudendi pictas contulimus cudunt seu cudi faciunt ac fecerunt in eiusdem. Vos vero teneamini antequam dictas pictas sive pugeses incipiatis cudere seu cudi facere assecurare idonee in posse baiuli eiusdem ville Acrimontis per idoneas cautiones quod quandocumque dictae pugesis ab earum valore minuentur seu ab aliquibus recipi communiter recusentur ipsas pugesas iuxta earum valorem et extimationem recipiat a personis quae ipsas teneverunt et per vestros successores recipi in posterum faciatis mandantes per presentem eidem baiulo nec non universis et singulis officialibus nostris presentibus et qui pro tempore fuerint quod concessionem nostram huiusmodi firmam habeant et observent et faciant ab aliis inviolabiliter observari, dum vobis fuerit vita comes, et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant aliqua rationes: In cuius rei testimonium presentem cartam nostram inde fieri iussimus nostro pendenti pendenti munitam. Datum Dertuse III idus septembris anno Domini millesimo CCC XXX primo.

ACA, Cancelleria Reial, reg. 545, f. 42v.

Registral per: J. SALAT, *Tratado de las monedas labradas en el Principado de Cataluña*, Barcelona, 1818, vol. I, p. 116.

3

1328, 7 de juny. Lleida

El mateix dia que li ha concedit facultat per a fabricar i fer circular pugeses, el rei Alfons III concedeix a Vidal d'Almenar facultat per a construir un molí a Almenar i proveir-lo d'aigua de la cèquia de Sarrià.

Noverint universi. Quod nos Alfonsus etc., ob plura grata et accepta servicia vobis per nos Vitalem de Almenar jurisperitum ville de Almenario diucius exhibita et quae exhibere nitimini incessanter fideliter atque propter. Cum presenti carta nostra per nos et nostros successores concedimus vobis dicto Vitali et successoribus vestris, quod vos vel vestris et quos volueritis possetis construere seu hedificare ac construhi seu hedificari facere unum casale molendini bladerii unius mole in quodam pacuo quod est contiguum casali molendinorum vocatorum Molins Sobirans in cequia suam termino dicte ville et ducere seu duci facere ad dictum molendinum quendam alveum sive braçal aque que pergreditur et discurrit a cequia vocata de Serriano et revertitur ad dictam cequiam. Hanc autem concessionem facimus vobis dicto Vitali de Almenar et vestris et quibus volueritis perpetuo sine cum iuris preiudicio alieni. Sint melius dici et intelligi potest ad vestrum uxori que salvamentum et bonum intellectum ad dandum vendendum, impignorandum, atributandum et alia quomodolibet alienandum et ad omnes vestras voluntates inde libere faciendas mandantes per presentem Baiulo Cathalonie Generali, necnon Baiulo dicte ville de Almenario ceterisque officialibus nostris presentibus et futuris quod concessionem nostram huius in firmam habeant et observent et faciant ab aliis inviolabiliter observari et non conveniant nec aliquam convenire permittant aliqua ratione in cuius rei testimonium presentem fieri iussimus nostro sigillo pendenti munitam. Datum Ilerde tribus nonas iunii anno Domini millesimo CCC XX octavo.

ACA, Cancelleria Reial, reg. 475, f. 87-87v. Inèdit.